

Saugi
darbo vieta
EFEKTYVUS
PAVOJINGŲ
MEDŽIAGŲ
VALDYMAS

Pavojingos medžiagos darbo vietoje. Teisės aktų sistema

Pagrindiniai aspektai

- Europos Sąjungoje galioja išsami teisės aktų sistema, kuria siekiama apsaugoti darbuotojus nuo darbo vietoje pavojingų medžiagų keliamos rizikos.
- Svarbiausi ES lygmens teisės aktai yra DSS pagrindų direktyva, Cheminių veiksnių direktyva bei Kancerogenų ir mutagenų direktyva. Šiomis direktyvomis ir jas perkeliant į nacionalinę teisę siekiama mažinti pavojingų medžiagų darbuotojams daromą poveikį darbo vietoje.
- Kitų politikos sričių teisės aktai padeda mažinti pavojingų medžiagų darbo vietoje keliamą riziką, pavyzdžiui, chemines medžiagas ir mišinius reglamentuojantys ES teisės aktai, taip pat konkretūs ES ir tarptautinės teisės aktai, susiję su atliekomis, saugojimu ir vežimu.
- Pagrindinis iššūkis yra pasiekti aukštą šių teisės aktų įgyvendinimą praktikoje, įskaitant ir principą – pirmenybę teikti veiksmingiausių prevencinių priemonių taikymui.

Saugi darbo vieta – efektyvus pavojingų medžiagų valdymas

Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra (toliau – EU-OSHA) 2018–2019 m. Europos mastu įgyvendina kampaniją siekdama užkirsti kelią darbo vietoje pavojingų medžiagų keliamai rizikai. Kampanijos tikslas – mažinti pavojingų medžiagų naudojimą darbo vietose ir jų poveikį, didinant informuotumą apie riziką ir veiksmingus jos prevencijos būdus.

Problema

Pavojingos medžiagos darbo vietoje išlieka svarbia darbuotojų saugos ir sveikatos problema. Veikdamos pavojingos medžiagos gali sukelti tiek laikinus ir lengvus sveikatos sutrikimus, pavyzdžiui, odos sudirginimą, tiek ūmias ir chroniškas ligas, pavyzdžiui, plaučių obstrukciją, ir mirtį galinčias sukelti ligas, pavyzdžiui, asbestozę ir vėžį.

Įvairios pavojingos medžiagos taip pat yra degios arba sprogios, todėl kelia papildomų pavojų saugai. Be to, kai kurios medžiagos turi ūmų toksišką ir mirtiną poveikį, pavyzdžiui, dujos, kurios atsiranda iš nuotekų, arba vėdinimo sistemų nuotėkio dujos.

Teisės aktų įvairovė

Priimti išsamūs ES teisės aktai, kuriais siekiama kontroliuoti ir mažinti darbuotojų saugai ir sveikatai kylančią riziką. Kalbant apie pavojingas medžiagas, pažymėtina, kad tiksliausiai apibrėžiančios ir plačiausio masto Europos direktyvos yra Cheminių veiksmų direktyva ir Kancerogenų ir mutagenų direktyva. DSS pagrindų direktyvoje yra nustatyti pagrindiniai darbuotojų saugai ir sveikatai (DSS) keliami reikalavimai, kurių turi laikytis įmonė.

Yra tam tikrų konkrečių DSS direktyvų, kuriomis, pavyzdžiui, reglamentuojamas asbesto poveikis darbo vietoje arba nustatomos konkrečioms medžiagoms taikomos ribinio poveikio vertės. Kitomis direktyvomis nuo tam tikrų medžiagų siekiama apsaugoti konkrečius grupes, pavyzdžiui, krūtimi maitinančias arba nėščias darbuotojas.

Daugiau informacijos apie ES teisės aktus galima rasti EU-OSHA svetainėje (<https://osha.europa.eu/en/safety-and-health-legislation/european-directives>) arba „EUR-Lex“ svetainėje: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

Svarbiausios ES DSS direktyvos, reglamentuojančios pavojingas medžiagas

Direktyva 98/24/EB (Cheminių veiksmų direktyva): 1998 m. balandžio 7 d. Direktyva 98/24/EB dėl darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos nuo rizikos, susijusios su cheminiais veiksniais darbe

Direktyva 2004/37/EB (Kancerogenų ir mutagenų direktyva): 2004 m. balandžio 29 d. Direktyva 2004/37/EB dėl darbuotojų apsaugos nuo rizikos, susijusios su kancerogenų arba mutagenų poveikiu darbe

Direktyva 89/391/EEB (DSS pagrindų direktyva): 1989 m. birželio 12 d. Direktyva 89/391/EEB dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo – Pagrindų direktyva

Kiti ES DSS teisės aktai, reglamentuojantys pavojingąsias medžiagas

Direktyva 92/85/EEB (Krūtimi maitinančių ir nėščių darbuotojų direktyva): 1992 m. spalio 19 d. Direktyva 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo

Direktyva 2009/148/EB (dėl asbesto poveikio darbe): 2009 m. lapkričio 30 d. Direktyva 2009/148/EB dėl darbuotojų apsaugos nuo rizikos, susijusios su asbesto veikimu darbe

Taip pat yra įvairių direktyvų, susijusių su privalomomis ir orientacinėmis ribinėmis vertėmis darbo aplinkoje <https://osha.europa.eu/en/legislation/directives/exposure-to-chemical-agents-and-chemical-safety>

Be to, galioja ES teisės aktai, kuriais reglamentuojamos cheminės medžiagos ir nustatomi susiję informavimo reikalavimai, padedantys užtikrinti didesnę darbuotojų saugą ir sveikatą, įskaitant CLP reglamentą (dėl cheminių medžiagų ir mišinių klasifikavimo, ženklinimo ir pakavimo). Pagal REACH (Cheminių medžiagų registracija, įvertinimas, autorizacija ir apribojimai) teisės aktą, galima gauti išsamios informacijos apie Europos rinkoje parduodamas chemines medžiagas. Pagal šį teisės aktą chemines medžiagas ir mišinius galima naudoti tik apibrėžtais tikslais, o daugumos medžiagų naudojimas yra apribotas arba visiškai uždraustas.

Pagrindinė informacija ir pagrindiniai darbuotojų saugai ir sveikatai keliami reikalavimai, susiję su cheminių medžiagų naudojimu, įmonėms turi būti perduoti per saugos duomenų lapus. Saugos duomenų lapai yra vienas svarbiausių informacijos apie chemines medžiagas ir mišinius šaltinių – juose darbdaviams turėtų būti pateikta informacija, padedanti vertinti riziką, pateikti informaciją ir instrukcijas darbuotojams, imtis atitinkamų rizikos mažinimo priemonių.

Cheminių medžiagų naudojimą reglamentuojantys teisės aktai

Reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 (REACH reglamentas)
2006 m. gruodžio 18 d. Reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 dėl *cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH)*. Reglamentas dėl *saugos duomenų lapų* yra *REACH reglamento sudedamoji dalis*; žr. IV antraštinės dalies 31–36 straipsnius

Reglamentas (EB) Nr. 1272/2008 (CLP reglamentas)
2008 m. gruodžio 16 d. Reglamentas (EB) Nr. 1272/2008 dėl cheminių medžiagų ir mišinių *klasifikavimo, ženklinimo ir pakavimo*. Su rekomendacijomis ir išsamia informacija galima susipažinti ECHA (Europos cheminių medžiagų agentūros) svetainėje: <https://echa.europa.eu/information-on-chemicals/cl-inventory-database>

Yra ir kitų susijusių teisės aktų, susijusių su pavojingomis medžiagomis, pavyzdžiui, direktyvos dėl atliekų, elektros ir elektroninių atliekų, pavojingų prekių sandėliavimo ir vežimo, didelių avarijų prevencijos, taip pat galioja nemažai su aplinka ir konkrečiais produktais susijusių teisės aktų, pavyzdžiui, Baterijų direktyva (2006/66/EB).

Kokių veiksmų reikalaujama imtis pagal DSS teisės aktus?

Pagrindinės aplinkybės

Pagrindų direktyvoje apibrėžiamos esminės organizacinės DSS sąlygos, kurių turi laikytis įmonės. Be kita ko, vadovas ir (arba) savininkas turi suteikti įgaliojimus atsakingiems asmenims, taip pat turi būti paskirti deleguoti asmenys ar atstovai saugos ir sveikatos klausimais, pasirūpinti jų švietimu ir mokymu DSS klausimais, įdiegti teisiškai nustatyti dalyvaujantieji ir konsultaciniai procesai DSS klausimais, jei būtina, sudaryti komitetai, instruktuojami ir mokomi darbuotojai, atliekami privalomi rizikos vertinimai. Esminės techninės DSS būtiniosios sąlygos reglamentuojamos Direktyvoje dėl būtiniausių darbovietei taikomų saugos ir sveikatos reikalavimų, pavyzdžiui, pastatų saugos, gaisro saugos, darbo erdvių, temperatūros ir vėdinimo (1989 m. lapkričio 30 d. Direktyva 1989/654/EEB dėl būtiniausių darbovietei taikomų saugos ir sveikatos reikalavimų).

Rizikos vertinimas – tai pagrindinis ir svarbiausias rizikos mažinimo ir prevencijos atspirties taškas. Kiekviena Europos įmonė privalo atlikti rizikos vertinimus pagal Pagrindų direktyvą.

Rizikos vertinimas yra pirmas ir svarbiausias žingsnis siekiant rizikos prevencijos

ES ir valstybių narių lygmeniu galiojančiuose teisės aktuose aiškiai nurodyta, kad darbo vietoje kylančios rizikos vertinimas yra absoliučiai esminė sėkmingos prevencijos sąlyga. Mažosioms ir vidutinėms įmonėms (MVI) būtų ypač naudinga suskirstyti rizikos vertinimo procesą į etapus – taip riziką lengviau valdyti. Pavojingų medžiagų rizika turėtų būti vertinama pagal toliau nurodytus septynis etapus.

1. Reikėtų sudaryti darbo vietoje naudojamų ir darbo procesų metu susidarancių pavojingų medžiagų aprašą (t. y. deginimo procesų metu išsiskiriančios medžiagos, dyzelinių variklių išmetamosios dujos sandėliuose, gręžimo arba šlifavimo (uolų, akmens, medienos, metalų ir pan.) metu susidarancios dulkės, virinimo arba litavimo metu išsiskiriantys dūmai, atliekų perdirbimo ir tvarkymo įmonėse susidarantys degeneraciniai produktai ir pan.).
2. Reikėtų surinkti informaciją apie konkrečius pavojus, pavyzdžiui, apie cheminius produktus iš saugos duomenų lapų, ir apie proceso metu susidarancias medžiagas (https://oshwiki.eu/wiki/Process-generated_contaminants).
3. Nustatytų pavojingų medžiagų poveikis darbuotojams turėtų būti vertinamas nagrinėjant jo pobūdį, intensyvumą, trukmę, dažnumą ir įvykio tikimybę.
4. Reikėtų parengti veiksmų planą, nurodant veiksmus, kurių reikia imtis pirmiausia, siekiant sumažinti darbuotojams kylančią riziką. Veiksmų plane reikėtų nurodyti, kas, kaip ir per kokį terminą turėtų imtis veiksmų. Pirmiausia reikia įvertinti panaikinimo arba pakeitimo galimybę.
5. Atliekant rizikos vertinimą, taip pat reikėtų atsižvelgti į visus darbuotojus, kuriems gali kilti ypač didelė rizika. Reikėtų nurodyti būtinas tokių darbuotojų apsaugos priemones, taip pat aptarti bet kokius papildomo mokymo ir informavimo poreikius. Be to, darbuotojams, atliekantiems numatytus arba atsitiktinius techninės priežiūros ar remonto darbus, poveikį taip pat gali daryti tarpiniai produktai, kurie naudojami paprastai uždareme cheminės gamybos procese.
6. Rizikos vertinimą reikėtų reguliariai peržiūrėti ir atnaujinti.
7. Reikėtų įvertinti ir, jei būtina, persvarstyti prevencinių priemonių poveikį ir tai, ką reikia patobulinti.

Nemokamos interaktyvios e. priemonės, padedančios atlikti rizikos vertinimą:

E. priemonė „Saugi darbo vieta – efektyvus pavojingų medžiagų valdymas“: EU-OSHA interaktyvi patogi naudoti priemonė, sukurta kad padėtų valdyti pavojingąsias medžiagas darbo vietoje <https://eguides.osha.europa.eu/dangerous-substances>

„OIRA“: EU-OSHA siūlo naudotis priemone, leidžiančia atlikti rizikos vertinimą internetu įvairių sektorių įmonėms ir skirtingų profesijų atstovams; ši priemonė apima daugybę sričių, įskaitant pavojingųjų medžiagų keliamą riziką (teikiama skirtingomis kalbomis) <https://oiraproject.eu/oir-tools>

„COSHH Essentials“: priemonę teikia Jungtinės Karalystės Sveikatos ir saugos tarnyba (HSE) (anglų kalba) <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials/coshh-tool.htm>

EMKG: priemone siūlo naudotis Vokietijos nacionalinis darbuotojų saugos ir sveikatos institutas (BauA) (anglų ir vokiečių kalbomis) http://www.baua.de/en/Topics-from-A-to-Z/Hazardous-Substances/EMKG/EMKG_content.html

„KemiGuiden“: priemonę teikia organizacija „Prevent Sweden“ (švedų kalba) www.kemiguide.se; www.kemiguide.dk

SEIRICH: priemonę siūlo Prancūzijos nacionalinis darbuotojų saugos ir sveikatos institutas (INRS) (prancūzų kalba) <http://www.inrs.fr/publications/outils/seirich.html>

„Stoffenmanager“: priemonę teikia Nyderlandų konsorciumas; bazinė versija yra nemokama (teikiama šešiomis kalbomis) <https://stoffenmanager.nl>

Priemonės, kurių reikia imtis nustačius pavojų ir įvertinus riziką

Europos DSS teisės aktuose nustatyta priemonių, kurių reikia imtis siekiant išvengti pavojingųjų medžiagų poveikio darbuotojams arba jį sumažinti, hierarchija (Cheminių veiksmų direktyvos 6 straipsnis). Šis priemonių išvardijimas pagal svarbą, kaip tai vadinama direktyvoje, taip pat žinomas kaip STOP principas:

S = Substitution (liet. pakeitimas) (taip pat apima visišką pavojingosios medžiagos panaikinimą)

T = Technological measures (liet. technologinės priemonės)

O = Organisational measures (liet. organizacinės priemonės)

P = Personal protective measures (liet. asmeninės apsaugos priemonės).

Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties generalinis direktoratas yra paskelbęs atitinkamas rekomendacijas „Darbuotojams cheminių medžiagų keliamos rizikos sumažinimas“¹.

Jeigu medžiagos arba proceso negalima panaikinti arba pakeisti, tuomet poveikio galima išvengti arba jį sumažinti technologinėmis arba organizacinėmis priemonėmis, pavyzdžiui:

- operacija ir (arba) procesas vykdomi uždaroje arba hermetiškoje patalpoje siekiant išvengti teršalų, kurie, pavyzdžiui, išmetami naudojant atviras valymo vonias;
- techniniai sprendimo būdai, kuriais kaip galima labiau sumažinama koncentracija poveikio zonoje, pavyzdžiui, mirkymas vietoje purškimo arba geresnis vėdinimas;
- organizacinės priemonės, pavyzdžiui, darbuotojų, kuriems daromas poveikis, skaičiaus sumažinimas geriau izoliuojant darbo vietas arba kuo labiau sumažinant poveikio trukmę ir intensyvumą.

Kai kuriose valstybėse narėse dėl standartinių darbo operacijų, pavyzdžiui, pildymo, siurbimo, gręžimo, smulkinimo arba virinimo, yra parengta praktinė informacija apie išbandytus kontrolės būdus (tiesioginių patarimų arba kontrolinių rekomendacijų suvestinės)².

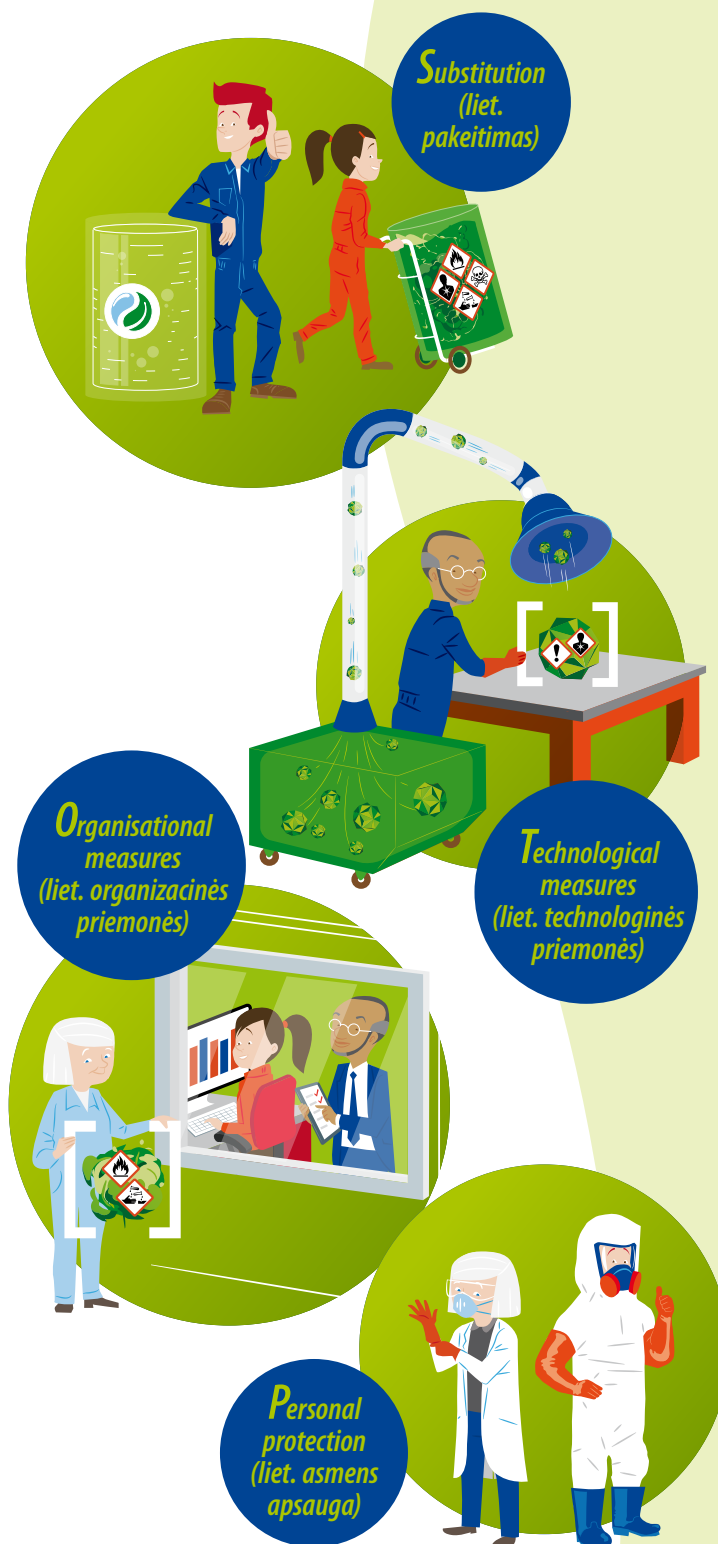
Jeigu šių priemonių taikyti negalima, paskutinė galimybė būtų tinkamų asmeninių apsaugos priemonių (AAP) naudojimas. AAP turi būti suprojektuotos taip, kad apsaugotų darbuotoją nuo poveikio užtikrinant optimalų apsaugos lygį. AAP turi būti ergonomiškos ir gerai pritaikytos. AAP klausimai reglamentuojami konkrečiu ES reglamentu (2016 m. kovo 9 d. Reglamentas (ES) 2016/425 dėl asmeninių apsaugos priemonių, kuriuo panaikinama Tarybos direktyva 89/686/EEB).

Valstybės narės ir nacionaliniai teisės aktai

Kai ES priima direktyvas, valstybės narės turi teisę įterpti papildomas, išsamesnes arba griežtesnes darbuotojų apsaugos nuostatas, pavyzdžiui, tam tikrų darbo procesų naudojimui taikomus apribojimus, nes atitinkamose Europos direktyvose dažnai nustatomi tik minimalūs reikalavimai arba bendrieji nurodymai.

Taigi daug išsamių nuostatų dėl pavojingų medžiagų valdymo DSS srityje yra nustatytos nacionaliniuose nuostatuose. Todėl labai rekomenduojame **ieškoti konkrečių nacionalinės teisės aktų reikalavimų paaiškinimų**, susijusių su pavojingų medžiagų naudojimu ir valdymu darbo vietoje.

STOP principas prevencijos priemonių hierarchija:

Papildoma informacija

Papildomą informaciją apie pavojingas medžiagas galima rasti agentūros svetainėje adresu: <https://osha.europa.eu/en/themes/dangerous-substances>

¹ <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c94c5caf-fca6-498e-8dff-f75c6e20147f>

² Žr. Jungtinės Karalystės HSE dėl tiesioginių konsultacijų dokumentų. <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials>